

cos en la Baja Latinidad" y de Roger Wright, "La sintaxis reflexiva con semántica no agentiva", a las que siguen una treintena de comunicaciones sobre observaciones de léxico, las conexiones del latín y el romance, etimologías y toponimia, aspectos concretos de lenguajes técnicos, etc. Cierran el volumen las observaciones aportadas por los participantes en torno a los dos temas abordados: «Revista bibliográfica» y «*Lexicon Latinitatis Medii Aevi*», en los que sobresalen las propuestas de proyectos de futuro.

El volumen tiene mérito indudable en sí mismo por dar cuenta de la realidad viva y

operante ya en la Península de una buena muestra de estudiosos dedicados al estudio del latín medieval hispano, españoles y portugueses, que pueden plantearse nuevas metas bajo las coordinadas metodológicas y de crítica exigente en las que nunca se puede bajar la guardia. Las pequeñas objeciones que pudieran hacerse tienen ya respuesta por parte del coordinador del volumen en el prólogo. Saludemos con agrado el esfuerzo y deseemos fervientemente su continuidad.

José Martínez Gázquez

Universitat Autònoma de Barcelona

I Encuentro Peninsular de numismática antigua: «La moneda hispánica: ciudad y territorio»

Madrid, CSIC, 7-10 de noviembre de 1994

Durant la segona setmana de novembre de 1994 va tenir lloc a l'edifici del Centro de Estudios Históricos del CSIC de Madrid la celebració d'aquesta primera trobada de numismàtica antiga a nivell peninsular, sota la direcció de la investigadora científica del CSIC, Prof. Dra. M. Paz García-Bellido. No era aquesta una trobada científica habitual dins el món de la numismàtica antiga, sinó que va oferir dues grans particularitats. En primer lloc, la voluntat del comitè organitzador d'intentar obrir la ciència numismàtica a altres branques del món antic, com la història antiga, l'arqueologia o la filologia i que, així, s'intentés trencar el secular aïllacionisme que ha envoltat l'estudi acadèmic de l'Antiguitat. En segon lloc, i com el mateix nom indica, més contacte entre el món acadèmic peninsular (portuguès i espanyol), tenint present que les separacions polítiques contemporànies ofereixen una visió clarament deformada del panorama històric del món antic.

Els actes d'obertura i de clausura del Congrés van servir per rendir homenatge a dos il·lustres numismàtics, Drs. L. Villaronga i F. Mateu i Llopis. Precisament a aquest

darrer es dedicava la celebració d'aquesta trobada peninsular, clausurada el quart dia amb una ponència sobre l'estat actual de les investigacions numismàtiques a la península ibèrica segons la perspectiva lusitana, a càrrec del Prof. Dr. R.M.S. Centeno.

Amb un programa força dens van anar seguint, en sessions de matí i tarda, ponències, comunicacions i participacions, segons una taula de matèries que havia estat pensada per facilitar el debat entre els diversos especialistes (numismàtics, arqueòlegs, historiadors antics o lingüistes). La primera de les sessions va estar dedicada a qüestions de metodologia (anàlisis metal·logràfiques, estadística i metrologia), probablement la més científista, que va concloure amb una visita al Banc d'Espanya.

La segona sessió va ser dedicada al tema de la iconografia monetària, un tema estrictament numismàtic però que té connexions clares amb altres aspectes més purament arqueològics i artístics. La lectura que el ponent R. Oïmos va fer del significat de l'estudi d'aquestes representacions anava en el sentit de considerar-les com una forma de comunicació entre cultures monetàries dife-

rents. Així, uns tipus monetaris coneguts i usats pel món grec i el púnic al mateix temps podien ser fàcilment intercanviables encara que les llegendes fossin escrites en alfabetos distints. En relació amb el famós tipus del *genet ibèric*, Olmos defensa que Roma va decidir impulsar aquestes monedes precisament a través d'un dels símbols, com era el *genet*, més universalment utilitzats pel món indígena, segurament amb una clara intenció homogeneitzadora. Precisament, el Prof. M. Almagro defensà que el particularisme del *genet ibèric* tindria el seu origen en una concepció tant dels tipus com de les monedes en si, perfectament autònom. Caldria contemplar l'origen de les encunyacions ibèriques, doncs, com un esdeveniment independent de la presència i de la influència de Roma sobre la península Ibèrica. Aquesta idea, això no obstant, va ser matisada per la Dra. M. Paz García-Bellido i a bastament criticada pel Prof. De Hoz en el debat posterior.

La tercera sessió, la més llarga de tot el congrés, va ser la dedicada a la relació entre moneda i territori i, especialment, a l'ús de la moneda. En primer lloc les discussions es van centrar en l'àrea de la Hispania Ulterior. La ponència del Prof. R. Corzo va tenir com a eix vertebrador una reflexió sobre la reorientació possible de la prospecció arqueològica quan disposem del criteri tipològic en la documentació numismàtica, a partir del període de la II Guerra Púnica. Caldria tenir present, en primer lloc, les diferents àrees de desenvolupament econòmic, agrícola i miner sobretot, com també la presència d'importants vies de comunicació que connectarien en aquestes àrees esmentades amb zones on també observem la presència de moneda. El Prof. Corzo va exposar la relació d'aquest tram viari amb l'existència d'algunes àrees parcel·lades segons una retícula que podria correspondre a un model de centuriació romana. Dels dos trams estudiats, el primer aniria des de la zona al voltant de Còrdova i fins al sud de l'actual província de Badajoz. Segons el mateix Corzo seria de datació molt antiga durant o

immediatament després de la II Guerra Púnica, i la motivació apuntada seria l'assentament de mercenaris d'origen nùmida, segons unes informacions que recull Livi (XXIII, 46, 6-7). El segon programa de parcel·lació el localitza al sud-est de Sevilla, en un territori on suposadament s'hi haurien assentat mercenaris cèltics. En el debat posterior, però, el Prof. Corzo va ser inquirit per la Dra. Chaves a facilitar algunes dades suplementàries d'aspectes relacionats amb l'estudi d'aquests programes d'assentament, ja que prèviament no havia detallat ni com conclou una datació tan alta, ni com assegura que els protagonistes dels assentaments fossin mercenaris nùmides tal com esmenta Livi per a l'any 215 aC.

D'altra banda, el Prof. J. López Castro va comentar l'important quantitat de numèrari encunyat per Gades just al final del conflicte romano-púnic, procés que és interpretat més en clau econòmica que no política, en relació amb el desenvolupament econòmic de la ciutat, molt poc implicada en la guerra. Les monedes de plata de Malaca, com exposen M. Campo i B.Mora, sí que tindrien una relació directa amb el finançament de la guerra, tot i que les emissions de bronze de final del segle III aC potser ja presenten una orientació certament diferent. L. Berrocal, per la seva banda, ens va introduir en el tema complex de l'amonedació de la Betúria, que cal dividir en dues zones de tipus ètnic (Betúria cèltica i Betúria túrdula), molt diferents en relació amb el poblament, amb els recursos naturals i amb el desenvolupament econòmic. En el debat es va comparar la Betúria cèltica, on no trobem seques monetals, amb l'actitud no monetària d'alguns pobles cel·tibèrics com ara els *Vacceus*, indicant que el fet d'encunyar tindria relació directa amb la pròpia idiosincràcia a tots nivells dels diferents pobles indígenes. De la mateixa sessió, però a la tarda, destaca la comunicació del Prof. A. Domínguez Monedero sobre els libiofenicis, especialment en relació amb els contingents nùmides emprats pels exèrcits púnics primers i romans des-

prés a la península ibèrica, i el seu possible establiment després del conflicte. Finalment, el Prof. T. Volk va incidir en algunes reflexions sobre les dades que l'estudi dels atresoraments ens proporciona a nivell global, bàsicament usant mètodes estadístics i informàtics, comparant dades obtingudes en tresors del període romà a Hispània i Itàlia amb altres del període modern i a l'Europa nòrdica.

La segona part d'aquesta tercera sessió va ser la dedicada als estudis sobre les encunyacions de la Celtibèria, encapçalats per la ponència del Prof. F. Burillo, el qual va intentar relacionar dades arqueològiques i literàries amb les que ens ofereix la numismàtica, malgrat la dificultat de situació cronològica de gran part de la moneda celtibèrica, tant de bronze com especialment de plata, els anomenats denaris ibèrics. Des d'una perspectiva arqueològica la distribució dels hàbitats indicaria una jerarquització força clara, que en el registre numismàtic també tendeix a destacar, ja que hi ha un gran nombre de monedes en certs territoris i, en canvi, hi ha zones on els pobles que els habitaven sembla que no coneixien la moneda. En aquest darrer sentit l'exemple més patent és el dels Vacceus, com ja abans apuntàvem, ja que no només no hi ha seca, sinó que tampoc no hi trobem res que s'assembli a una ciutat. Burillo pensa que l'hàbitat en aquesta zona havia de tenir característiques diferents que en la resta de l'àrea celtibèrica. Finalment, també és sorprenent el fet que hi ha poques seques de plata que tenen una relació de proximitat amb l'activitat minera directa, cosa que indicaria que el mineral de plata era probablement important.

El tercer dia va començar amb la lectura i la discussió de diferents comunicacions pertanyents a la sessió anterior. Tot seguit, el Prof. J.F. Rodríguez Neila va llegir la seva ponència sobre l'organització administrativa de les comunitats hispanes a través de l'estudi de les magistratures monetals, que va obrir la quarta sessió, sobre ciutat i moneda. En aquesta ponència el

Prof. Rodríguez Neila es va centrar en el segle I aC, quan les diferents comunitats *stipendiariae* ja gaudien d'institucions pre-municipals pròpies, entre les quals destaca l'existència d'un *senatus*, diferents magistratures i un més que probable cens local. El testimoni numismàtic de magistrats monetals també indicaria que l'encunyació és en aquest període un fenomen freqüent i deliberadament permès per Roma. Així, entén l'amonedació entre els indígenes, en un moment avançat de la conquesta romana d'Hispània, com quelcom apreciat i desitjat també per les diferents comunitats, un pas més vers la transició des de les institucions pre-municipals cap a la incipient municipalització que es produirà a partir de Cèsar i August.

De les comunicacions següents en destaca l'heterogeneïtat de matèries tractades, com són les següents: un avanç a la posada al dia de la llista de magistrats monetals, la problemàtica del pagament dels exèrcits operants en la Península durant el procés de conquesta, la interpretació del fenomen de les reencunyacions o el tema de la propaganda imperial. La darrera sessió d'aquest mateix dia, sobre l'epigrafia monetal, va començar amb una ponència del Prof. J. Untermann, el qual va incidir en una qüestió cabdal, com és la de la diferència entre els conceptes d'alfabet en què s'escriuen les llegendes monetals i la de llengua utilitzada pels pobles que les encunyen, que no sempre coincideixen. L'anàlisi del fenomen de les encunyacions en bronze de *Castulo*, *Obulco* i *Iliberris* amb llegendes llatines des d'abans del final de la II Guerra Púnica li serveix per acostar-nos al problema. Així, quan a final del segle I aC s'extingeix de manera definitiva la tradició indígena en les llegendes monetals caldria considerar aquest fet com el final d'un llarg procés, on les conveniències de caràcter polític probablement tenen més importància en el moment de cercar una resposta a aquest fenomen. De les comunicacions següents destaquem la de la Prof. M.J. Pena, en la qual ens ofereix una anàlisi filològica

ca dels noms d'alguns magistrats monetals, que li serveix per donar suport a la hipòtesi de treball segons la qual la suposada emigració massiva d'italics que seguiria a l'inici de la conquesta d'Hispania caldria que fos matisada. Finalment, el Prof. J. De Hoz va comentar breument algunes novetats epigràfiques que completarien el corpus del Prof. Untermann (1975), i de les quals destaquen,

a títol d'exemple, els testimonis possiblement autèntics de *Barkeno*.

El darrer dia del congrés va servir per als comiats, científics i oficials, i per a homenatjar el Prof. Mateu i Llopis, al qual estava dedicada aquesta primera trobada científica a nivell peninsular.

M. Àngels Aguilar/Toni Nàco